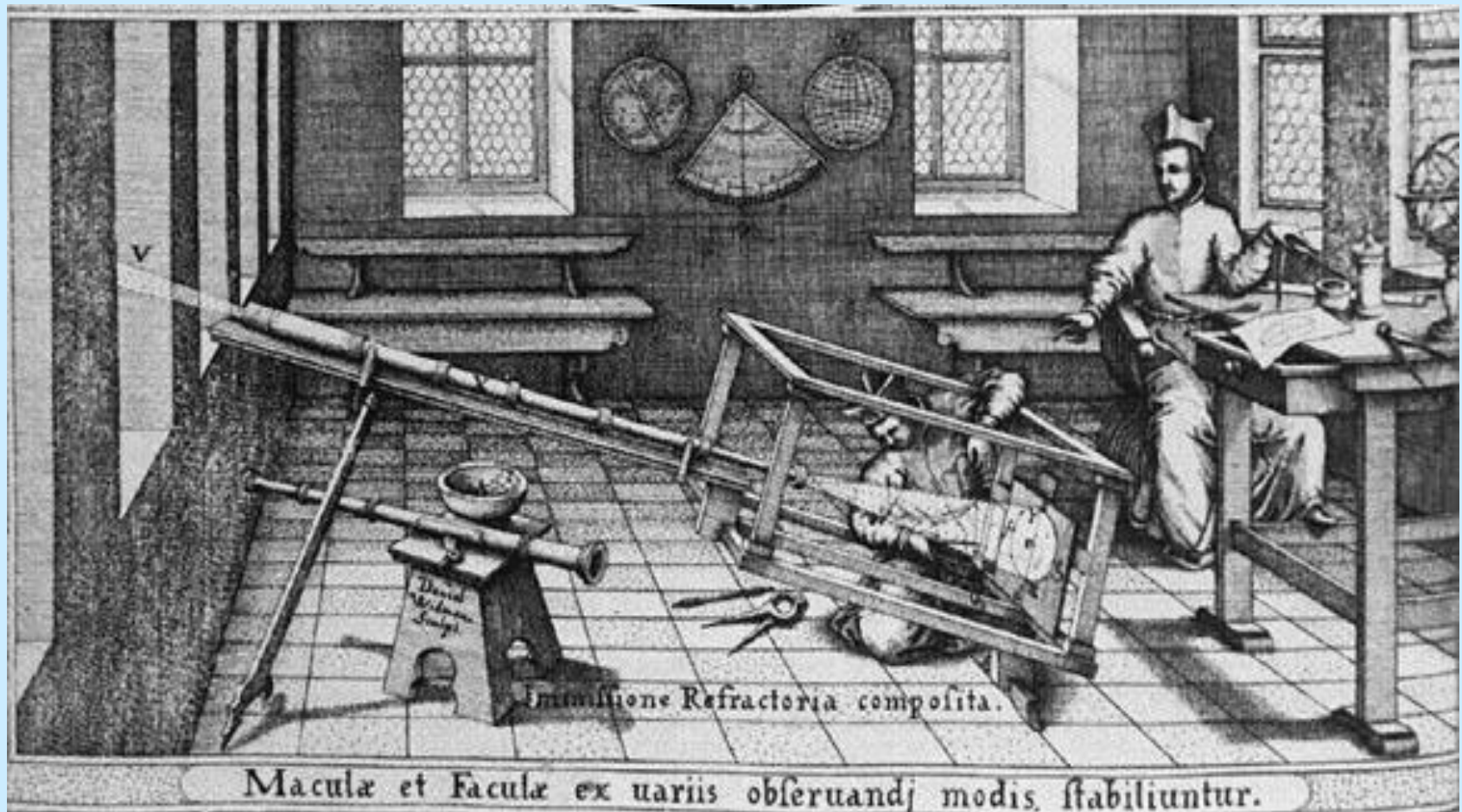

Przełom XVI / XVII w.

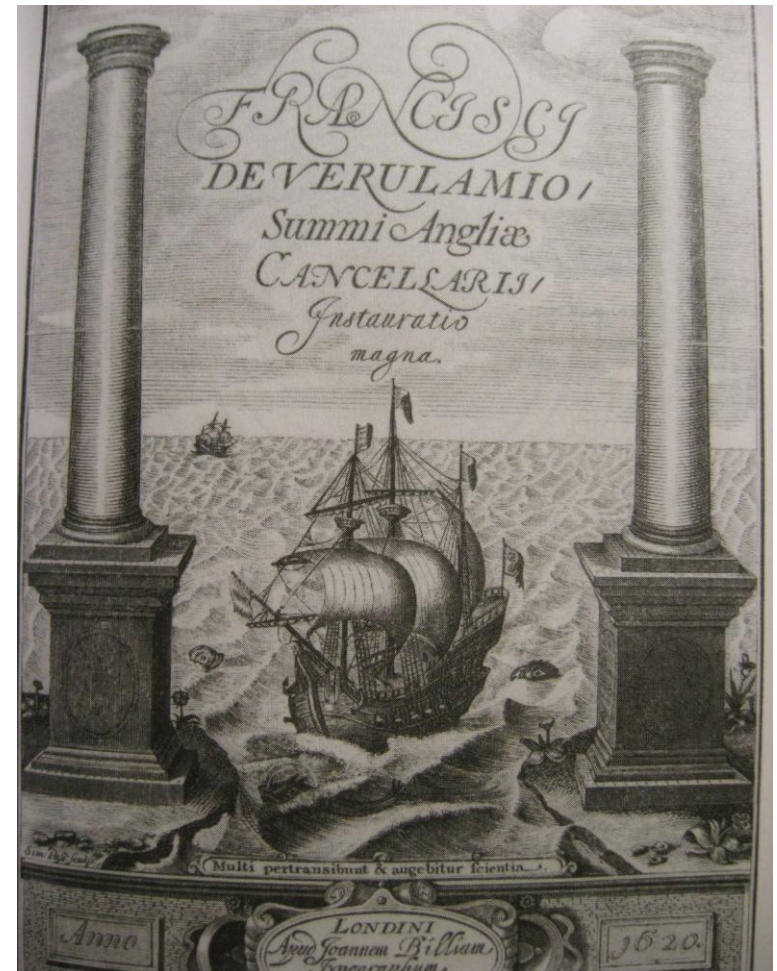
Epoka rewolucji naukowej:

„Więcej jest rzeczy na ziemi i w niebie niż się ich
śniło waszym filozofom” (Szekspir)

„Wielu przejdzie i rozszerzy się zakres nauk” (Księga Daniela)

- 1605-20, *Wielkie ustanowienie nauk*
Francisa Bacona: optymizm co do możliwości i zakresu nauki. Statek (symbolizujący ciekawość i poznanie) przepływa Słupy Herkulesa (symbol. granice wiedzy).
- Nowożytne *plus ultra* – jeszcze dalej.

Spór między bogami i tytanami, czyli racjonalistami i empirystami

ROZUM

!

ZMYSŁ

Y!

Racjonaliści kontynentalni: Kartezjusz, Spinoza, Leibniz.

RENATUS DESCARTES, NOBIL. GALL. PERRONI DOM. SUMMUS MATH. ET PHILOS.
*Quis erat vultu OCCURRE FILSUS: nam Assignans, suis, quavis miracula cause,
Qui Mentis in Matris viscera pandit iter. Miraculum, reliquam solus in orbe fuit.*

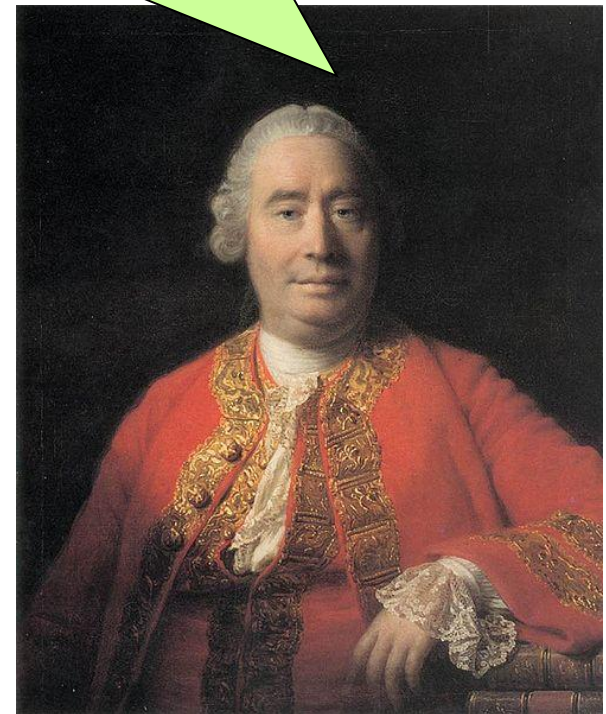
Racjonalizm – podejście, zgodnie z którym jedynym źródłem wiedzy naukowej jest rozum.

Wiek XVII – wiek racjonalizmu, wiek wielkich systemów filozoficznych, prymatu teorii nad praktyką.

- Racjoniści interesują się metodyczną ścisłością. Idealem poznania jest system dedukcyjny. Jego paradygmatem – **matematyka, geometria, logika**.
- Przyjmują natywizm (wrodzoność idei)
- Aspiracje naukowe łączą z metafizycznymi. Metafizykę zaś budują na podłożu epistemologicznym. Ma ona charakter spekulatywny.
- Choć pierwszeństwo dają procedurom racjonalistycznym, przeprowadzają także eksperymenty (np. Kartezjusz w optyce – eksperymenty z kulami wypełnionymi wodą, by potwierdzić prawo załamania).

Empiryści brytyjscy:

John Locke, George Berkeley, David Hume

Empiryzm – stanowisko, zgodnie z którym źródłem poznania są zmysły, czyli szeroko rozumiane doświadczenie.

- **Wiek XVIII – wiek empiryzmu**, przewagi zagadnień praktycznych nad teorią.
- Empiryści zajmują się medycyną, polityką (Bacon, Locke), naukami przyrodniczymi i psychologią (Berkeley), na pierwszym miejscu stawiają doświadczenie, „wielką księgę świata”.
- Negują istnienie idei wrodzonych. Wszelkie idee pochodzą z doświadczenia.
- Ich filozofia ma charakter krytyczny i analityczny, a także minimalistyczny.
- Koncentrują się na analizie poznania, krytykują systemy metafizyczne
- Byli także racjonalistami w tym sensie, że rozum był dla nich miarą wiedzy (a nie źródłem), rozstrzygał, czy percepcje są prawdziwe, czy fałszywe.

Racjonaliści i empiryści marzyli o **jednolitej i uniwersalnej nauce**:

Francis Bacon sformułował kanon wiedzy naukowej (nacisk na indukcyjne zbieranie danych, dedukcję, stawianie hipotez, potwierdzanie lub falsyfikowanie ich za pomocą eksperymentów, wyłanianie się praw natury, prognozowanie).

Kartezjusz opierając się na matematyce (*mathesis universalis*: **oczywistość, analiza, synteza, enumeracja**) dokonał zwrotu w filozofii poznania (**idealizm epistemologiczny**).

Spinoza i Leibniz pójdą jego tropem, każdy w inny sposób. Spinoza za pomocą metody **geometrycznej**; Leibniz – **kombinatoryki / charakterystyki uniwersalnej**.

Natomiast **Locke i Hume** odpowiedzą kontrprojektem empirystycznym. Hume kwestionując konieczność praw nauki (pojęcie przyczynowości) stwierdzi, że poza matematyką nic nie wiemy na pewno, zatem nauka i filozofia powinny ograniczyć swoje roszczenia do naukowości.

Spory o możliwości i podstawy poznania, o ludzką wolność, nieśmiertelność duszy i istnienie Boga będą trwały aż do Oświecenia, kiedy Kant zaproponuje twórcze rozwiązanie, a także ukáže szanse i granice ludzkiego rozumu.

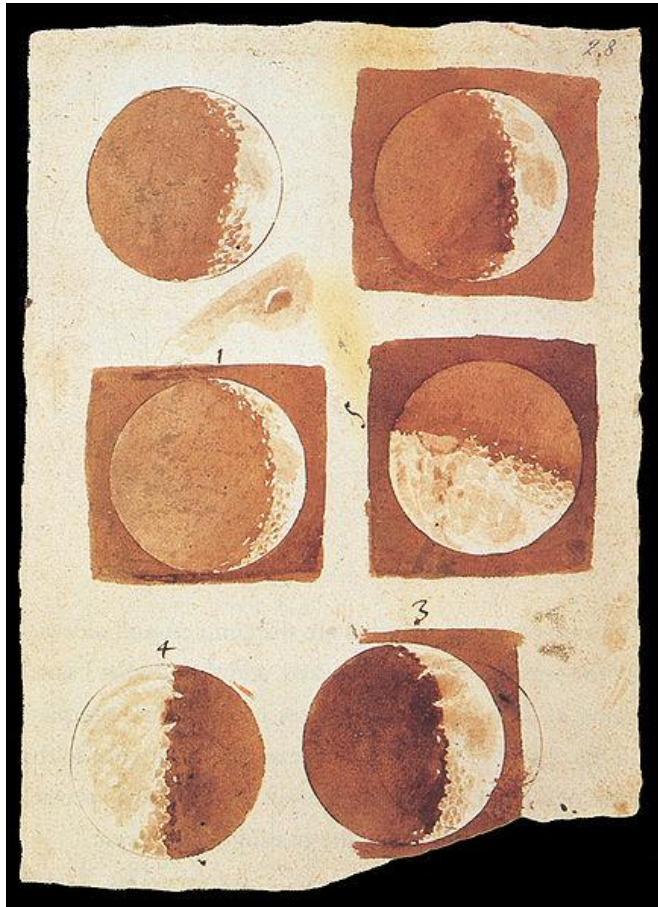

EPISTEMOLOGIA

**Jak wiemy cokolwiek
o świecie?**

Jak nowożytne przyrodoznawstwo wpływa na obraz świata?

- Opozycja między **jakościowym światem zjawisk** (kolorowym, pachnącym, wygodnym, rozbrzmiewającym muzyką) a nie dającym się spostrzeżać zmysłowo, **bejjakościowym światem cząstek i praw nimi rządzących**.
- Umysł ma dostęp tylko do zjawisk, a nie do świata rzeczy samych w sobie.
- Ma dostęp tylko przez **idee** (problem reprezentowania, agnostycyzm, idealizm, panpsychizm).

Argument ze względności spostrzeżeń

- Ta sama róża, dwóch obserwatorów odmiennie postrzegających jej zapach.
- Postrzeganie (smaków, barw) zależy od określonej wrażliwości receptorów zmysłowych.

Nie istnieje żaden właściwy rozkład zapachów w świecie. *Ergo*, zapachy należy uważać za zależne od umysłu.

Czy w ogóle istnieje świat niezależny od podmiotu poznającego?

Idealizm epistemologiczny

– kartezjański zwrot w filozofii.

Początek filozofii świadomości / podmiotu

To nie rzeczywistość jest punktem wyjścia w filozofii, lecz moja świadomość.

- Tym, co pierwotnie stwierdzam, jest moja świadomość. Tym, co poznaję są **treści świadomości** – idee różnych rzeczy, pojęcia, treści mentalne.

Jeśli niczego nie wiemy na pewno, to **pewność absolutną mamy w zakresie naszego istnienia**

- Kartezjański sceptycyzm metodyczny ma nas zaprowadzić do odkrycia wiedzy absolutnej, niepowątpiewalnej.
- Wątpienie odsłania granice, bo coś zakłada. **Jeśli nawet wszystko jest fałszem, to ja, który to stwierdzam, czymś jestem.**
- Myślę, więc jestem.

„Idea” – jeden z najważniejszych terminów nowożytnej epistemologii.

- **Platon:** idea jako przedmiot ogólny, istniejący obiektywnie (np. człowiek w ogóle).
- **Kartezjusz:** „idea jest to sama rzecz pomyślana, o ile jest obiektywnie w intelekcie”, czyli **przedmiot myśli** (zarówno wrażenia, jak i reprezentacje rzeczy). Idee: nabyte, skonstruowane, wrodzone.
- **Locke:** j.w., zdarzenie świadome. Idee odpowiadają dwojakim własnościom rzeczy: pierwotnym (obiektywnym) i wtórnym (subiektywnym). Do **pierwotnych** zalicza: rozciągłość, kształt, ruch, długość, szerokość, wagę, prędkość. Do **wtórnych**: barwy, dźwięki, smaki, zapachy.
- **Hume:** nasze **percepcje** sprowadzają się do: **impresji** (wrażeń) i **idei** (ich przypomnień i kopii).

METAFIZYKA

Co wiemy o
świecie?

Dualizm, monizm, pluralizm

- **Dualizm substancjalny:** Kartezjusz najpierw stwierdza własne istnienie (*cogito*) jako **substancji myślącej**, a następnie przechodzi poprzez afirmację istnienia Boga do afirmacji istnienia świata materialnego – **substancji rozciągłej**. Dowodzi świata, którego cechą jest rozciągłość. W niej mieści się wszystko to, co obiektywnie poznajemy (kształt, ruch). Rozciągłości przeciwstawia subiektywne jakości zmysłowe (barwa, smak, zapach).
- **Monizm panteistyczny:** Spinoza utożsamia świat/przyrodę z Bogiem: „Cokolwiek istnieje, jest w Bogu i nic bez Boga nie może istnieć”. Bóg nie stoi poza światem, nie jest też w nim: Bóg jest światem. **Świat to Deus sive Natura**. Bóg istnieje jako istota nieskończona i doskonała, której nic nie może ograniczać. Nie może więc istnieć nic, co nie jest Bogiem. Nie może być tak, że Bóg jest jednym, a świat czymś innym, bo to oznaczałoby ograniczenie istnienia Boga.
- **Pluralizm indywidualistyczny:** Leibniz stwierdza, że aktualnie istniejący świat jest stworzony z hierarchicznie uporządkowanych bytów – substancji, zwanych **monadami**. Monady są substancjami prostymi, niepodzielnymi, więc niematerialnymi. Ciała są zjawiskami *bene fundata*. **Pojęcie świata najlepszego z możliwych.**

Czy istnieje Bóg?

- **Kartezjusz**: 3 dowody na istnienie Boga: dwa przyczynowe (z przyczyny mojej świadomości oraz z idei Boga) i jeden ontologiczny.
- **Spinoza i Leibniz** cenią najbardziej dowód **ontologiczny**. Dla Spinozy Bóg nie jest lalkarzem sterującym z zewnątrz zdarzeniami w świecie, ale działa poprzez prawa przyrody.
- **Hume krytykuje** wszystkie wcześniejsze dowody: kosmologiczne i teleologiczne. Bóg jest dla niego fikcją wytwarzaną przez nasz umysł.

ANTROPOLOGIA

Co wiemy o
sobie?

Problem mind-body

- **Kartezjusz: dualizm substancjalny i mechanicyzm.** Nie ma ciągłości między czynnościami organicznymi a psychicznymi. Życie pojęte jako proces czysto materialny. Dusza tracąc łączność z życiem, traci łączność z ciałem. Dusza i ciało mogą wpływać na zmianę kierunku ruchu.
- **Spinoza:** myślenie i rozciągłość to atrybuty Boga. Nie są one odrębnymi substancjami, lecz objawem jednej, dlatego panuje między nimi zgoda (**paralelizm psychologiczny**). Człowiek ma dwoistą naturę skupioną w jednym istnieniu. Ciało i dusza są jedną i tą samą rzeczą.
- **Locke:** Duszy jako substratum nie poznajemy, ale to nie znaczy, że jej nie ma (**agnostycyzm**). Umysł jest jak nie zapisana tablica (*tabula rasa*), którą wypełnia doświadczenie. Przez doświadczenie (2 rodzaje: spostrzeżenia i refleksja) nabywamy cały materiał wiedzy. Trzecim źródłem wiedzy jest introspekcja (doświadczenie wewnętrzne). **Kryterium tożsamości osoby: ciągłość i spójność pamięci.**
- **Hume:** duszy nie poznajemy, więc nie możemy postulować jej istnienia. Dusza jako wiązka wrażeń.

Czy jestem wolny?

Kartezjusz:

człowiek jest wolny, ponieważ Boża moc „pozostawia wolne ludzkie czyny niezdeterminowanymi”.

Spinoza:

działanie człowieka wypływa w sposób konieczny z boskiej istoty, jest zatem przymuszone. Człowiek jest wolny o ile zdaje sobie sprawę z konieczności, które go przymuszają.

Leibniz:

człowiek jest wolny. Dowodem tego jest grzech, słabość, cierpienie w świecie. Bez wolności świat byłby mniej doskonały niż jest. Świat, gdzie istnieje wolna wola, ale jednocześnie istnieje krzywda i zło (3 rodzaje zła), jest lepszy od świata pozbawionego wolności.

